

U SLAVU PJESNIŠTVA O UZVIŠENOJ LJUBAVI

Dr. Džemaludin Latić

E'uzu billahi mineš-šejtani'r-radžim,
bismillahi'r-Rahmani'r-Rahim:

A zavedeni slijede pjesnike! / Zar ne znaš da oni svakom dolinom blude / i da govore ono što ne rade, / osim onih koji vjeruju i dobra djela čine, i koji često Allaha spominju... (Qur'an, Pjesnici, 224- 227)

"Zaista, ima govorništva u kome ima opčinjavanja, a ima pjesništva u kome ima mudrosti!" (hadis)

"Pjevaj, Hassane, sa tobom je Džibril!" (hadis)¹

Danas kada – šućur dragom Allahu nebrojeno puta – našoj javnosti predajem ovaj *divan* svojih ilahija i kasida, osjećam snažnu potrebu da o ovoj vrsti pjesništva i o ovoj knjigici progovorim nekoliko riječi, kako bi se ona što ljepše primila i kako bi ispunila svrhu radi koje sam je – proteklih godina – ispisivao.

Neće ovo, dakle, biti nikakav učen ogled iz nauke o književnosti; o ovoj vrsti pjesništva postoje studije naših književnih historičara pa uvaženi čitalac, kada mu to zatreba, može konsultirati tu još nedovoljno poznatu građu.² Ovo će, prije, biti *predočavanje jednog specifičnog pjesničkog iskustva* radi već naznačenog cilja. U književnoj umjetnosti moderne, a posebno u postmoderni takav rukopis nije novina; u naše vrijeme zagovara ga jedan od vodećih semiotičara književnosti Umberto Eco. Zašto (i) pisac ne bi komentarisao svoje djelo? – kako bi svi drugi

komentari, posebno oni koje ispisuju književni kritičari, izbjegli – ili što više izbjegli – ono što pisac "nije htio da kaže", i, sa druge strane, kako bi se umjetničko djelo bolje razumjelo. Pišćevo komentarisanje vlastitog djela funkcionira kao neka vrsta uvoda u sveobuhvatnu analizu toga djela; takvim se komentarom lakše i uspješnije ulazi u tkivo značenjskih i, u najširem smislu, stilskih nijansi djela, što vodi njegovom boljem razumijevanju, a što je bolje razumijevanje djela, intenzivniji je njegov doživljaj.

Postoje još dva dodatna razloga za ovakav vid predgovora. Prvi se sastoji u činjenici da je islamska kultura i civilizacija, u kojoj su nastale ilahije i kaside i čiji su one jedan od najprepoznatljivijih izraza, na Balkanskom poluotoku – ima tome bar stotinu i tridesetak godina – čak sa pozicije državnog terora i kulturocida te na brojne druge načine devastirana, uništavana i odbacivana kao "strani element" u evropskom tkivu, kao "barbarski" izraz. Sve važnije studije na bosanskom jeziku koje se bave historijom te kulture i civilizacije na području Balkana³ dotiču se *osporavanja "istočne renesanse"*: književnosti, filozofije i mistike koje su se, u epohi od blizu pola milenija, ispisivale na turskom, perzijskom i arapskom jeziku i pismu na ovim prostorima. To osporavanje dolazilo je od strane austrougarskih i jugoslavenskih državnih: srpskih, hrvatskih, crnogorskih i slovenskih historičara i ideologa, kojima su se protivili rijetki, ali time vredniji glasovi muslimanskih naučnika, pisaca i filozofa, a mnogo uvjerljivije – naše sačuvano nacionalno književno i drugo blago.

Drugi dodatni razlog je duh i poetika postmoderne. Ma šta ovaj pojam u umjetnosti Zapada (bude) označavao: pravac, razdoblje ili epohu, on je, sasvim izvjesno, koliko osporavanje, toliko i produžetak razdoblja moderne, razdoblja koje je, *in grosso modo*, obuhvatalo drugu polovinu XX. st., sve do pred njegovo predvečerje. Za razliku od te stilske formacije, u čijoj poetici se tradicija pretežno – iz poetičkih, a ne političkih razloga – odbacivala, postmoderna *revitalizira* tradicionalne oblike, i to bez njihova modernističkoga preoblikovanja, u njihovoj izvornosti. Svaki oblik u inventaru Umjetnosti ima pravo da živi!

Ta poetička sklonost postmoderne odražava duh njezina “policentričnog uma” (Šarčević), otvorenog društva, jedinstva različitosti, jednakosti svijeta, razmrvljenosti istine, univerzalizma, “recipročnog priznavanja različitih kulturalnih životnih formi”...

Davno prezrene kao pjesnički sadržaj i oblik, *ilahije* i *kaside* su bile izbačene iz javne kulturne upotrebe, zaboravljene kao i čitava bošnjačka *divanska* književnost. One se, u ovim godinama, vraćaju u naš kulturni život iz bošnjačkoga književnoumjetničkog “inventara” – kao poetski, ali i kao muzički artefakt, kako su na ovim prostorima egzistirale bar pet stotina godina.

KNJIŽEVNOST ISLAMSKOG ISTOKA

Divanska književnost je “definicija za literaturu nastalu s osmanskim dvorom, koja i nestaje s njim, odnosno početkom *tanzimata* 1830. g. Njime su izvršene reforme u političkom, javnom i kulturnom životu. Tada počinje i *tanzimatska* književnost, čija je karakteristika okrenutost zapadnoj civilizaciji i napuštanje strogih stoljetnih *divanskih* formi” (L. Hadžiosmanović – M. Memija).

Ova književnost u Bosni nastaje s dolaskom Osmanlija, sa kojima je došla i islamska kultura i civilizacija. Njezini nosioci su bili visoko obrazovani pjesnici i sufije koji su znanje stjecali u Istanbulu i drugim islamskim naučnim i kulturnim centrima. Ispisivana je na orijentalnim jezicima, uglavnom na turskom i perzijskom, nešto manje na arapskom, ali i na bosanskome jeziku,

a sva u arapskom *hurufatu* ili pismu. Počiva na *bejtu*, distihu koji je dio u teksturi pjesme, ali može stajati i kao zasebna cjelina – poput arabske dekoracije čije vitice žive kao samostalna umjetnička bića, ali i kao dijelovi “teksture” koja bi mogla da se niže do u beskraj. Ta poetika je odraz kur’anskoga stila, njegovih ajeta koji se “pomno nižu jedan za drugim” živeći kao zasebni svjetovi / poruke, ali i kao dijelovi sura.

Divan je zbirka takve, pobožne poezije komponirana po strogo postavljenim uzusima i sačinjena od zadatah, obično više od deset pjesničkih vrsta. On počinje *tevhidom* ili *tehlilom*, pjesmom kojom se izražava Božija jedinstvo, *tewhid*, i pjeva o Njegovoj bezgraničnoj veličini; slijede *munadžat* (ar. povjerljivi razgovor), pjesma u čast Allaha, dželle šanuhu, *na’t* (dosl. svojstvo, pridjev, adjektiv), pjesma u kojoj se ističu odlična svojstva poslanika Muhammeda, *sallallahu ‘alejhi we selleme*, i *kasida*, pjesma s ciljem (ar. *qasd*, cilj, namjera), pohvalnica kojom se veliča neka vjerovjesnička, ehl-i bejtska, evlijanska, sultanska, šehidska, gazijska ili neka druga ličnost čiji trud, čedni život ili viteška smrt inspirišu čitaoca na dobra i odvažna djela.

Najpoznatiji oblik *divanske* poezije je *gazel*, po izazovu, omiljenosti i zastupljenosti nazvan istočnjačkim sonetom. To je lirska višetematska, a najčešće ljubavna i refleksivna pjesma veličine između pet i petnaest *bejtova*, u kojoj se rima sa kraja prvog polustiha prenosi na kraj toga stiha i dosljedno provodi u nekoj vrsti ukrštene rime i monorime kroz čitavu pjesmu.

Ostali oblici mogu, a i ne moraju da se nađu u jednom *divanu*; mislimo na *rubaiju* (katren), *kit’u* (epigram), *tarih* (epitaf), *mesneviju* (pjesmu od distiha), *terkib-i bend* (pjesmu u kojoj se jedna strofa ponavlja kao refren), *terdži’-i bend* (pjesmu u kojoj se ponavlja posljednji stih) itd.

Glavna odlika cjelokupnog *divanskog* pjesništva je njegova formalnojezička dotjeranost. Ukalufiti jednu ili više međusobno povezanih pjesničkih ideja u zadatu formu – to je ideal *divanskog* pjesnika. Ta vještina je išla dotle da su *hurufijski* pjesnici, kakav je u bošnjačkoj poeziji bio npr. *Ahmed Vahdeti* iz Dobruna kod Višegrada (preselio na Ahiret nešto poslije 1600.g.), znali da svoju poruku prenesu tako što svoje *bejtove* nanižu od izabranih harfova i riječi

koji imaju konvencionalnu brojčanu vrijednost (poznati *ebdžed sistem*), ali i dalje od toga: oni su otkrili i skrivena značenja svakog od 28 harfova, pa su onda tim značenjima, tim slovnim / harfovskim simbolima, koji, prema ovim sastavljačima, imaju posebnu moć i koji se nalaze na ljudskom licu kao i na svemu postojećem, izražavali svoje sufijske misli i osjećanja o ljubavi i ljepoti Voljenog.

“Ilahije su pobožne pjesme i ovim nazivom i pojmom se u ovoj (alhamijado – Dž.L.) književnosti obuhvaća sve što je ispjevano u slavu Boga i sa ciljem zadobijanja Božije milosti” kaže prof. Rizvić u spomenutom eseju. Kao posebnu podvrstu ove pjesme naš najpoznatiji književni historičar izdvaja *dervišku ilahiju* u kojoj se izražava “goruća, zanosna, čežnjiva ljubav prema Bogu...; svaka od njih ima refren koji sadrži poentu mističkog zanosa”. A prema istom istraživaču, *kasida* je u bošnjačkoj alhamijado književnosti “svoje izvorno značenje pjesmepohvalnice zamijenila pojmom poučne pjesme, svjetovnog karaktera”.

U jednom i drugom poetičkom ozračju, ove pobožne pjesme su naši preci u Bosni i Sandžaku stoljećima pisali i “učili” ih najčešće po tekijama, ali i u džamijama i mesdžidima te na sohbetima u privatnim kućama. Prof. dr. Fehim Nametak ističe da je do danas evidentirano oko 400 takvih pjesnika na području Rumelije, zapadnog, balkanskog dijela Osmanskoga carstva, od kojih je većina bila bošnjačke nacionalnosti. Tek nekolicina njih imali su svoje divane: Derviš-paša Bajezidagić (pres. u Budimu 1603.), Fevzi Mostarac (pres. 1747.) i Fadil-paša Šerifović (pres. 1882.). Derviš-pašin divan još nije pronađen (navodno se čuva u Pragu ili u Istanbulu), dok su divani posljednje dvojice pjesnika prezentirani našoj javnosti. Fevzijin je preveo rahm. Džemal Čehajić, u drugom izdanju mi smo to upjevali, a Fadil-pašin je preveo dr. Fehim Nametak, a izvanredno ga je prepjevala Melika Salihbej Bosnavi.

Iz bošnjačke “orijentalne” poezije spomenimo još samo neke slavne pjesnike.

Prvi od njih bijaše Alauddin Sabit el-Užičevi el-Bosnevi (pres. 1712. u Istanbulu), vjerovatno najveći, mada skoro nepoznati bošnjački pjesnik međunarodnog renomea, slavan u

butum Osmanskom carstvu. Iza sebe je ostavio *Divan* sa preko 600 pjesama (još nije preveden sa turskog na bosanski jezik), *Zafernamu*, epsku junačku pjesmu, “najznačajnije djelo te vrste čitave epohe” (L. Hadžiosmanović – M. Memija) od 426 stihova (Bašagić je preveo samo njezin manji dio), nedovršeni ljubavni sufijski spjev *Edhem i Huma* (neprevedeno) te veliku poemu *Miradžiju* (koju su preveli i rahm. Mehmed-ef. Handžić i Ešref-ef. Kovačević).

Spomenimo još i Muhammeda Nerkesiju (pres. 1635. u Istanbulu) i Mehmeda Mejliju Guraniju (pres. 1781.) iz Sarajeva, Mustafu Muhlisiju (XVIII. st.) iz Gornjeg Vakufa, Arifa Hikmet-bega Stočevića (pres. 1903. u Istanbulu) i Habibu Stočević-Rizvanbegović (pres. 1890. u Istanbulu) iz Mostara.

Zbog svoga elitizma, manirizma i uglavnog nezgrapnih prijevoda na materinski jezik, ovo naše pjesništvo, i pored svoje visoke vrijednosti, nije ostavilo značajnije tragove. Više je to učinilo alhamijado pjesništvo, objektivno manje vrijednosti, pisano za *avvam*, “obični” narod, ali iskreno, spontano, originalno, aškile. Neki od alhamijado pjesnika pisali su i na turskome jeziku, ali su i te tvorevine, zbog jezičke barijere, ostavile manje traga. Međutim, ilahije i kaside koje su ovi pjesnici ispjevali na bosanskome jeziku kao da su besmrtni: i danas se “uče” po bosanskim tekijama i na našim sohbetima. Najpoznatiji njihovi sastavljači bijahu šejh Abdurrahman Sirrija (pres. 1847.) sa Oglavka kod Fojnice, Abdulvehab Ilhamija (pres. 1821. u Travniku) iz Žepča, Murad-beg Čengiđić (pres. krajem XIX.st.) iz Foče...

NAJSLAVNIJI Pjesnik BOSANSKIH I SANDŽAČKIH MUSLIMANA

U vrijeme komunističkog “mraza”, dok sam rastao, tokom čitavog moga školovanja, nije bilo nikakvog spomena o ovom pobožnom, metafizičkom pjesništvu. Ali, iako prognano iz javnog kulturnog života zajedno sa svime što je rođeno “u sjeni Transcendencije” – ovo pjesništvo je, ipak, živjelo: u džamijama i tekijama, tamo gdje je poniklo. Prije osnovne škole, moj prvi učitelj,

moj babo, Sakib-ef., allarahmetile, podučio me je *arebici*, bošnjačkom nacionalnom pismu sa najdužim vijekom u našoj povijesti. "Učio" sam *Mevlud* hafiza Salih Gaševića, izvanredno pobožno alhamijado pjesništvo, ilahije i kaside u oba, naprijed istaknuta značenja ovih pojmova, kulturni spjev ovog naroda. Babin "Gaševićev *Mevlud*" bio je žut, poderan na krajevima i djelimično pocijepan od česte upotrebe, sa bijelim škramama od džamijskih svijeća...Babo ga je "učio" skoro "nahizber", sa zanosom, a njegovu dovu izgovarao je tako egzaltirano (i sad čujem ono: "...pomozite nam da, izgovarajući: Ešhedu en la ilahe illallah ve ešhedu enne Muhammede abduhu ve resuluhu, svoja usta zatvorimo i svoj kratki i prolazni život završimo...") da i on i mi koji smo ga slušali, aminajući na svakoj njegovoj pauzi, samo što ne bismo zaplakali...

U ljeto 2002., u prve akšame, proputovao sam pokraj Kolašina, gradića u kome je kajmekam (sreski načelnik) bio najslavniji bošnjački pjesnik hafiz Salih-ef. Gašević. "Za musannifovu dušu – Elham-i šerif", prekidao bi babo "učenje" njegova *Mevluda* negdje na početku ovog spjeva, i mi nikad nismo "proučili" *mevlud* a da "musannifu", tj. sastavljaču ovog spjeva, ne bismo "proučili" Fatihu. Tužan, učinio sam to još jednom gledajući u varoš u kojoj su "kolašinski prviši" molili hafiz-Gaševića da im napiše *mevlud* na bosanskome jeziku. On im je ispunio želju tako što je maestralno prepjevao *Mevlud* turskoga pjesnika Sulejmana Čelebija na bosanski jezik. Sada u Kolašinu nema ni džamije, ni mejtefa, saznao sam da tu živi samo jedna muslimanska familija..., a dragi pjesnik spava u haremu Čaršijske džamije u Bijelom Polju.

POSLEDNJI AŠIKANI U SVIREPOM STOLJEĆU

"Šta ko želi, ono hoće dočekat," kaže hafiz-Gašević. Ja sam imao sreću da upoznam posljednje bošnjačke pjesnike ilahija i kasida na kraju XX.st. Jedan od njih, mada zvanično, zbog političkih pogleda, prognan iz javnog života, postao je poznat čitavoj muslimanskoj javnosti po svome *Mevludu*, koji je objavljen u vrijeme moga djetinjstva. Bio je to Rešad Kadić – neka mu Allah osvjetli mezar u haremu pokraj Tešnja. Upoznali smo se u Sarajevu pred kraj njegova

života. Dugo smo šetali, još više sjedili u tihim restoranima na Grbavici, onima koje je on volio, i jedan drugom ("dva velika tersa") čitali svoje sastave. To je bio izvanredni gospodin, čovjek najljepših manira, najtankočutnijeg takta u ophođenju, velike umne bistrine, prijazne riječi, vedrog raspoloženja, inteligentnog humora... "Važno je da pišemo! Doći će vrijeme za sve! Ne mogu ubiti naše rukopise!", govorio mi je... Jednom, iznenada, pozvao me da neizostavno dođem u "Sunce". To je bilo naše posljednje viđenje i mehabbet: bio je blijed, zelene oči su mu bile još istaknutije, ali bez sjaja, teško je disao, gledao je iznad moje glave... Izvadio je jedan veliki pisanski list iz džepa i kratko rekao: "Pročitaj!" Bio je to njegov testament (koji je, godinama kasnije, negdje objavljen).

Uskoro je otišao pjesnik "Smrti", najpotrebnije kaside-pohvalnice u čast poslanika Muhammeda, sallallahu alejhi we selleme, i drugih pobožnih pjesama: nijedna od njih nije ušla ni u jednu školu, ni u jednu čitanku, ni u jednu biblioteku izuzmu li se one u getu, džamijske.

A u Visokom je živio, i tih godina preselio, tako malo poznati pjesnik, Ibrahim Hodžić. Znamo ga po jednoj knjizi, "Intelektualno razumijevanje vjere i vjerskih propisa", ali ko zna da je on napisao ilahiju "*Ljubav Boga Milostivog ne imade kraja*"? Mislim da je ta predivna pjesma objavljena u Glasniku IVZ-e, i ona bi ostala nepoznata da joj kajdu (melodiju) nije skladio jedan novi i još manje poznati i posljednji naš divanski pjesnik koji je pisao – na arapskome jeziku: hafiz Kamil-ef. Silajdžić, moj profesor na Medresi. Da, taj poznati hafiz, muderris i imam Gazi Husrev-begove džamije, znao je da komponira ilahije i kaside (komponirao je, ukoliko me sjećanje služi, i Musinu pjesmu – ilahiju "*Tebi, evo, Pejgambere sveti*"), ali i da piše jednu drugu vrstu divanske poezije, *tarihe* za džamije i druge islamske ustanove na arapskome jeziku, sa savršenim *ebdžedima*, a da za to niko od onih koji se bave književnom historijom ili kritikom nije znao. Jednom sam mu ponudio da ih prepjevam, i on mi je to velikodušno dozvolio. Stručak tih pjesama objavio sam u Preporodu krajem osamdesetih godina sa dogovorom da objavimo hafiz-Kamilovu "*medžmu'u*", ali rat i skoro njegovo preseljenje ometoše taj naum.

Osim spomenutih, u našem vjerskom životu XX. st. još je živjela kasida *Dobro nam došlo Safvet-bega Bašagića*, napisana, kao dio njegova *Mevluda*, u čast Poslanikova rođenja. Taj bard naše poezije, rodonačelnik svih muslimanskih pjesnika koji su pisali na bosanskome jeziku u XX.st., umro je 1934.g. u Sarajevu i ukopan u haremu Gazi Husrev-begove džamije. Redžep-ef. Muminhodžić, kadija iz Lukavca, pričao mi je kako je, u posljednjim godinama svoga života, Safvet-beg bio skoro zaboravljen kao pjesnik. Nekim povodom je Redžep-efendijina generacija "pravila mevlud" pa je medresanski "zbor" izveo Bašagićev *Mevlud*. Nekako su došli do pjesnika, koji je već bio na postelji, i dovezli ga na svečanost. "Radovao se kao malo dijete", pričao je Redžep-ef.

PRIČA O "DOLAPU"

Međutim u nekadašnjim medresama po Bosni, sve dok ih sve osim jedne nije zatvorila komunistička vlast, zatim po tekijama i pobožnim muslimanskim kućama živjele su ilahije i kaside Junusa Emrea ili, jednostavno, ašik-Junusa, turskog pjesnika koji je doživio svjetsku reputaciju.

Ja sam ašik-Junusa upoznao preko svoga rahmetli oca, nekadašnjeg učenika medrese u Živčićima kod Fojnice, medrese u kojoj su nastavu izvodili potomci šejh-Sirrije, već spominjanog pjesnika ilahija i kasida. Kada bi se odmarao nakon otkivanja kose, ili dok je oštrio, u predasima, babo bi, navrh otkosa, derviški, sa dna srca, lijepim glasom, malko kroz nos, istom zauči : *Zašto ječiš, moj dolape? ! Zašto ječiš, moj dolape? / Dert ja imam pa ti ječim / illallahu, Hu, Hu, Allahu...Billahi sam ašik Haqqu, / billahi sam ašik Haqqu, / eto zašto ječim 'vako/ illallahu, Hu, Hu, Allahu...* Ječile su Ravnanice, i Božlovci, i Jelinak, i Slatki paretak...od toga babina aška, od toga umilnog othukivanja, od spomena Najzvišenijeg Imena, koga su zikir činile trave, bukve, jelike, jasenovi, trešnje, lijeske, zohve, potoci, izvori, sjenice, laste, ovce, srne, orlovi, stonoge, mravi, oblaci, kiša, sunce, vjetar, nebesko kubbe, Košare i Crni vrh...i moje srce!

Ja sam tu ilahiju zapisao od njega - rahmet mu duši, da mu Allah da pa da Njegovo Dže-

mal-i Lice, onim svojim lijepim glasom i zaljubljenim srcem, zikir bude činio i u Džennet-i Firdevsu - i objavio je u Preporodu ne znajući ko joj je autor i ne sluteći da sam nabasao na najdragocjeniju pjesničku rudaču jednog neiscrpnog majdana.

Kasnije sam saznao da je "Dolap" - jedna od najpoznatijih ilahija njihova najvećeg pjesnika svih vremena - Junusa Emrea, a bar dvadeset godina mi je trebalo da, u Hadži Sinanovoj tekiji u Sarajevu, saznam ko je onako lijepo i uspješno prepjevao tu ilahiju sa turskog na bosanski jezik. To je učinio Adem-beg Karađozović (Ibn Adem), potomak muftije Karađozovića iz Bara.

PJESNIK "STO HILJADA VRSTA LJUBAVI"

Junus Emre živio je između 1238. i 1320.g., neposredno nakon sloma seldžučke države, u vrijeme velike oskudice i sektaških sukoba. Svoj život proveo je kao derviš lutajući Anadolijom i pronoseći svoju poruku *aška*, zaljubljenosti u Allaha, dželle šanuhu, Njegova Poslanika i sve vjerovjesnike, alejhimu's-salam, mira i suživota među ljudima. "Mi volimo svako stvoreno biće i sav ovaj svijet zato što volimo njihova Stvoritelja", govorio je ašik-Junus. Vjerovao je u sufijfski koncept jedinstva egzistencije prema kome je čovjek Božiji odsjaj na zemlji i sastavni dio ovog jedinstva.

U *Vilajetnami* Hadži Bektaša Velija done-sena je priča o tome kako se Junus upoznao sa sufizmom. Kao mladić, u vrijeme gladi, on se, tražeći pšenice za svoje selo, zaputi u tekiju, gdje je Hadži Bektaš upravo održavao zikir. Nije želio da dođe praznih ruku pa je usput nabrao divljih mušmula, koje pokloni šejhu. Hadži Bektaš Veli bi ganut ovim gestom pa pozove Junusa u svoju zikir-i halku. "Šta više voliš, pšenicu ili evlijansku naklonost?", upita ga šejh. "Pšenicu", požurio je da odgovori mladi Junus. "Dali bismo ti deset nefesa (izdisaja) blagoslova za svaku pregršt žita?", bio je uporan šejh, ali je Junus opet odbio. Vratio se u svoje selo sa punom vrećom pšenice. Tada je prvi put osjetio šta je sreća, ali se, nedugo zatim, počeo u sebi pitati: "Bože, šta učinih pred onim velikim čovjekom? Pšenica će se samljeti i pojesti, od nje neće ništa ostati, a blagoslov bi trajao Bog zna dokle!" Vratio se u istu tekiju, ali

– već je bio zakasnio: blagoslov je bio dat velikom anadolskom dervišu Tapduku Emreu. U sufijskoj simbolici, to je značilo da Junus mora tražiti svoga *muršida*, duhovnog vodiča. Našao ga je nakon dugo vremena, ušao u njegovo bratstvo i od tada četrdeset godina proveo u *zuhdij-skom* životu “opravši ruke od dunjaluka” i lutajući Anadolijom. Jedanput, Tapduk Emre upita ima li gdje pjesnik koji bi bio spreman da svoje bejtove “uči”, tj. komponira i glasovno izvodi bez pripreme, i ne nađoše takvoga. “Pokušaj ti, Junuse”, reče mu njegov muršid. “Ali, moj šejhu, ja to nisam u stanju činiti!”, reče Junus. “Pokušaj!” “Ne umijem!” Onda mu šejh u usta stavi raspućenu šljivu i reče: “Ono što ti je Hadži Bektaš davno pričao, sada se ostvaruje: tvoj katanac je otključan!”

Od toga dana Junus se sav dao u svoje ilahije i kaside; ne samo da ih je sastavljao nego im je, spontano, i pronalazio *kajde*. Napisao ih je i komponirao oko hiljadu, toliko da ih Turci često “uče” a da ne znaju da su ašik-Junusove.

To je, zaista, jedan od najvećih narodnih pjesnika u islamskoj književnosti, a u turskoj književnosti je, sigurno, najveći. Spojivši anadolsku narodnu jezičku tradiciju sa svojim vizijama, on je svojim besmrtnim pjesmama podario jedinstvenu svježinu i sublimaciju. Dok su njegovi savremenici i budući pjesnici, očarani arapskim i perzijskim normama i vrijednostima, pozajmljivali oblike, metriku i vokabular iz pjesništva na ovim jezicima, Junus Emre je pokazao veću sklonost prema autohtonim oblicima i prema jednostavnom silabičkom metru izražavajući svoja osjećanja i misli običnim narodnim jezikom.

Njegove ilahije i kaside su kratke; to su pjesme – toke; lapidarnog izraza, zgusnutih značenja, pjevljive, date tako spontano kao da su u cijelosti odjednom kanule na papir.

Osnovni motiv Junusove poezije je *ašk* (lit., ar. *ašq* ili *išq* - ljubav, žudnja, čežnja), zaljubljenost u Allaha, dželle šanuhu, i Njegova Poslanika, sallallahu alejhi we selleme. Sufije na Allaha, dželle šanuhu, gledaju kao na *kemal-i mutlaq*, apsolutnu savršenost, i *džemal-i mutlaq*, apsolutnu ljepotu, i u ovom pitanju, čak i kad se u potpunosti drže šerijatskog puta (a o takvima je ovdje riječ!), oni se unekoliko razli-

kuju od zvaničnog ehl-i sunnetskog pravovjerja, o čemu možemo raspravljati na nekom drugom mjestu. Ukratko, sufije smatraju da Allah, dželle šanuhu, nije izvan stvorenog svijeta, mada nije ni identičan sa njime; Sve nije On mada je On u svemu, posebno – u ljudskom srcu, koje Ga, prema izvjesnom hadis-i qudsiju, jedino može obuhvatiti. Bog je Sam posjednik ljubavi; On je *ašk-i zati*, samozaljubljen; *ašk* Ga je – ako smijemo reći – nagnao da stvori ovaj svijet i čovjeka u njemu kao *ogledalo* u kome On gleda Svoju Vlastitu ljepotu. “U Allahovom svijetu ima sto hiljada vrsta ljubavi”, kaže Junus u jednom svome bejtu, a u drugom: “Prije nego što sam došao na ovaj svijet, moja duša je voljela Allaha!”

Drugi objekt sufijske ljubavi je poslanik Muhammed, sallallahu alejhi we selleme.

“Prvo što je Allah stvorio bijaše jedno zrno bisera” – ovaj hadis sufijske često citiraju kako bi obrazložili svoju teoriju *nur-i muhammedije*, svjetla tog “zrna bisera” iz čijeg je djelića stvoren *Ka’inat*, Kosmos. Muhammedova, sallallahu alejhi we selleme, duša je bila prvo što je Allah, dželle šanuhu, stvorio, a iz njezina svjetla, u početku stvaranja, stvorio je sve ostale duše.

U dobu mržnje i neprijateljstava, vjerskih i sektaških sukoba, Junus Emre, zanesen u *ašku*, govorio je o univerzalnom bratstvu među ljudima, bratstvu koje počiva na Božanskom temelju čovjeka i njegove duše, rođenih u Allahovoj ljubavi, i koje nadilazi svaku šizmatsku i sektašku različitost. “Za one koji istinski vole Allaha i Njegov put, / svi ljudi svijeta su braća i sestre!”, kaže u jednoj svojoj ilahiji.

Za one koji istinski vole Allaha život protječe u ljubavi, a straha od smrti nema – jer ni smrti nema; život je jednom dat od vječno Živoga, za Prvom sofom, u Ezelu, kada su sve duše stvorene i kada su, i pojedinačno i skupno, priznale svoga Stvoritelja, ali poslije toga – on je vječan, on samo prolazi iz faze u fazu. Sufija se, stoga, ne boji smrti; on se raduje povratku Allahu, dželle šanuhu, a Njegova bliskost i užitak gledanja u Njegovo Lice jedini je cilj zaljubljenih. Itd.

***

Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO), u povodu

750 godina od rođenja ovog pjesnika, 1991. godinu je proglasila "Međunarodnom godinom Junusa Emrea". Njegove ilahije i kaside prevedene su na sve značajnije jezike Svijeta, o njegovoj poeziji i misticizmu organizirani su brojni simpoziji, okrugli stolovi, konferencije, naučni skupovi, napravljeni dokumentarni filmovi, upriličene pjesničke večeri... a veliki turski kompozitor, maestro A. Adnan Saygun, sačinio je svoj *magnum opus* pod nazivom "The Yunus Emre Oratorio".

Na bosanskoj jeziku, osim manje-više anonimnih derviša, ašik-Junusove ilahije i kaside uspješno je prevodila Amina Šiljak-Jesenković.

NEBOSKLON SVIH DIVANSKIH PJESNIKA

Sredinom svoga života, Yunus je posjetio Konju, seldžučki centar nauke i kulture, i tu se susreo sa najvećim mističkim pjesnikom islamskog Istoka, Dželaluddinom Rumijem. Evo kako je on opisao taj susret: "Čim je Mevlana spustio svoje oči na mene, u njegovom profinjenom pogledu otkrio sam ogledalo svoga srca!" Mudri Rumi mu je tada poručio u metaforama: "Dobro se pričuvaj, mnogo je vukova unaokolo! Poslušaj me, janje moje crno!"

Muhammed Dželaluddin iz Ruma (Anadolije), za života nazivan Hodavendegar ("Naš učitelj") i Mevlana ("Naš prvak") (1207.-1273.), autor je *Sufijskih oda*, *Fihi ma fihi* (O unutar-njem) i znamenite *Mesnevije*, velike "sufijske epopeje", knjige-rijeke, koja ima 25.000 bejtova, a podijeljena je na šest dijelova. Ime je dobila po formi, distihu (*mesani*) koji se rimuje i čije porijeklo nudi Kur'an kad za svoje ajete kaže da se "u parovima (*methanije*)" nižu jedan za drugim (39,23).

Rumi, zapravo, ne da da se nazove pjesnikom. Za njega je to prezreno zanimanje budući da mnogi od onih koji imaju dar da sastavljaju stihove odvođe ljude na šejtanski put i vrše nasilje nad jezikom. On za sebe kaže da samo govori ono što teče iz njegove duše; on je korito, a njegova *Mesnevija* je rijeka; Voljeni, a ne ljepota sama po sebi, cilj je njegova pijeva.

Rumi je – *naj*, svirala od trske koja se odsiječe u carstvu svoga najistana i kojoj se izvadi

unutrica pa ona, kada se u nju puše, tuži i jeca.

Naj je najpoznatija metafora ovog sufije. Njome se otvara *Mesnevija*, a bejtovima o njemu koji tuguje i jeca počinje svaki obred mevlvijskoga tarikata.

Isto kao i *naj*, i ljudska duša jeca za svojom iskonskom domovinom od koje su je rastavili (v. Kur'an, 7, 172) i jedva čeka da se u nju vrati. Ali, ona počne jecati onda kada se i njoj "izvadi unutra" – kada se oslobodi pritiska strasti, tijela, kada leti visinama gajba, onog beskrajnog, čulima nedokučivog svijeta. "To što želim je plam koji je dragocjeniji od čitavoga svijeta, jer taj plam doziva Stvoritelja tajno u noći", kaže Rumi.

Jednoga dana, dok je prolazio čaršijom, Rumi je čuo odlaganje čekića. Taj ritam, u kome je on čuo Ime Slavnog i Voljenog, zanio ga je i on je, slijedeći ga, počeo da pleše. *Ustani, svjetlo dana, atomi plešu! / Duše izgubljene u ekstazi plešu! / Na uho ću ti reći gdje odvlači ovaj ples! / Svi atomi u zraku i pustinji, / znaj dobro, poludjeli su! / Svaki atom, sretan ili nesretan, / obuzet je ovim Suncem, / o kome se ništa reći ne može!* - zapisao je u svojim *Rubajjama*.

Svaka riječ u Rumija i svaki pokret u njegovoj *semi* (plesu) ima svoju simboliku. On je i svijet i čovjeka u njemu vidio kao djelo neiscrpne ljubavi; sam Bog, dželle šanuhu, za njega je apsolutna Ljubav. Zemaljska ljubav samo je niži oblik i svjedočanstvo one Uzvišene Ljubavi, zbog čega prvu naziva *ašk-i medžazom*, prenesenom, a drugu *ašk-i hakikom*, istinskom ljubavlju.

Ali za svoje riječi i *semu* Mevlana nalazi uporište i u vjerskim izvorima. Zaista, Kur'an govori o ljubavi prema Allahu, dželle šanuhu, i Njegovim vjerovjesnicima, o kretanju nebesa i zemlje, o namazu zvijezda, planina, drveća, biljaka i ruda, o atomu, o carstvu duša... a u jednom hadisu, koji prenosi Ahmed ibn Hanbel sa senedom sve do hazreti Alije, radijallahu 'anhu, stoji da je ples (*raqs*) dozvoljen uz pratnju muzičkih instrumenata onima koji su *tajjibatul-batine*, profinjene "unutrice", a koje Rumi naziva *ehl-i wedd*, onima koju su se utopili u ljubavi prema Allahu, dželle šanuhu.

Simbolički, *sema* je kruženje (*tawaf*) oko Ka'be, kruženje Kosmosa; kruženje oko Jedne

Jedine Osi, Koja je vječna i Koja je izvor i utok svekolikog postojanja.

Odatle, dok jeca uz *semu*, tonovi *naja* prenose njegove tajne. "U ritmu muzike – govorio je Rumi – sakrivena je jedna tajna; kad bih je otkrio, uzdrimala bi svijet!"

Mevlevijski plesači obučeni su u bijelo – simbol ćefina, bijelog platna kojim se pokriva umrli; široki crni ogrtači simboliziraju kabur; dugačka kapa od valjane tkanine – to je nišan nad mezarom; šejh, koji posljednji ulazi u *semu*, predstavlja vezu između nebesa i Zemlje; crveni tepih simbolizira boju sunca koje zalazi bacajući posljednje zrake nad nebom; tri kruga koja derviši naprave oko kružnice – to su tri etape približavanja Allahu: gusjenice (znanja), ličinke (otkrovenja) i noćnog leptira (utapanja); kada odbace svoje crne ogrtače – derviši se oslobađaju tjelesnog omota i spremni su za let – jedno novo rođenje; okreću se, po dozvoli svoga šejha, poput leptira: ruku raširenih kao krila, sa šakama poput čaša; desna je okrenuta prema nebu – za dobijanje milosti, a lijeva prema zemlji – za prosipanje ove milosti koja je prošla kroz njihova srca i koju oni daju svijetu nakon što su je ugrijali svojom ljubavlju... Krug tih plesaca – to je zakon Kosmosa; oni su planete koje se kreću oko Sunca i oko svoje Osi / osi; defovi su trube Sudnjega dana; jedan polukrug predstavlja krug silaska duša u materiju, a drugi polukrug je uzdignuće duša prema Allahu; kada šejh stupi u centar kruga (nakon četvrtog obilaska), on simbolizira Sunce i njegov sjaj; tada ponovo zajeca *naj* i to označava trenutak ujedinjenja; na vrhuncu zanosa, šejh se vraća na svoje mjesto, *sema* prestaje, a počinje "učenje" Kur'ana: Allahove Riječi koja je odgovor dervišima na njihovo traženje "Onoga koji se ne traži": "*Kuda god da se okreneš – tamo je Njegovo Lice*" (Kur'an, 2,115)!...Itd.

SUDBINSKA POVEZANOST RUMIJA I BOSANSKIH MUSLIMANA

Bosanski muslimani su sudbinski vezani za Rumija i njegovu *Mesneviju*. Obrazložit ću zašto je to tako.

Dok su bili ehl-i kitabije, u religiji tzv. bosanske crkve, oni su, pored neizoštrenog vjerovanja

u Jednog Boga, svijet dijelili na "svjetlo" i "tamu" – prema učenju maniheizma koje je u bazen Sredozemlja došlo sa Indo-iranske visoravni – odakle je došao i Rumi, učitelj čija knjiga snažno razdvaja duhovno od materijalnog. Osmani su, prije osvojenja Vrhbosne, ovom stanovništvu najprije slali upućivače – mevlevije, kojima nije bilo teško uspostaviti duhovnu vezu između dva učenja, što je naišlo na izuzetan, u historijskoj nauci još neobjašnjiv fenomen bošnjačkog primanja islama.⁴ Već u XV. st., prije znamenitog sultan-Fatihovog ulaska u Bosnu, na sarajevskoj Bendbaši, u pristranku, bila je sagrađena melevijska tekija – i tu je, obnavljana, trajala sve do 1957.g., kada su je srušili komunisti.

Mesnevija se stoljećima predavala u Sarajevu – sve do danas. U prošlom stoljeću njezini najpoznatiji predavači bijahu Džemaluddin Čaušević, reisu'l-ulema, zatim Mujaga Merhemić i šejh Fejzullah-ef. Hadžibajrić.

Dok sam bio u Medresi, Fejzi-baba mi je na čitanje dao prva dva džilda Rumijeve "sufijske epopeje." Bio sam zapljusnut "rijekom" Rumijevih hikaja, parabola, basni, alegorija, metafora...Rahmetli Fejzi-baba zatraži da mu prepjevam bejtove koje je on preveo. Prepjevao sam samo prvo, uvodno poglavlje, ono o *naju* i najistanu i odnio mu da pogleda. Bilo mu je plaho drago. I mi bismo nastavili da to činimo da me nisu uhapsili dušmani, oni isti koji su srušili melevijsku tekiju na Bendbaši. Kada sam se vratio iz tamnice, Fejzi-baba je bio samo živ. Allah mu je dao kuvveta da, jedne džume, dođe pred Begovu džamiju. Ervahi – Rumi. Bio je sunčan i prohladan dan. Sviju nas je izgrlio oslanjajući se na svoj štap, i za dan-dva preselio. Allah mu posvetio tajnu!

***

Nemoguće je razumjeti i ocjenjivati ovaj moj divan bez razumijevanja svijeta koga sam upravo predstavio u kratkim crtama. Uvaženi čitalac će otkriti mnogo mojih povezivanja, posebno sa Rumijem i Emreom, zatim sa arapskim i bosanskim sufijskim pjesnicima.

Pjesničku tradiciju ovdje ne treba shvatiti kao nastavljanje rada onih koji su nam prethodili, već je treba shvatiti u postmodernističkom

eliotovskom smislu: kao određeni sistem književnih vrijednosti koje, u umjetničkoj transpoziciji, oživljujamo unoseći u njih i nove vrijednosti.

Neposredno nakon objavljivanja prvih rukoveti ovih ilahija i kasida, počela su prva njihova dekodiranja u našoj javnosti. Imponirao je veliki interes za njih i mnoštvo njihovih tumačenja, od kojih je bilo malo onih dubljih, ozbiljnijih, zbog čega sam dva puta u Preporodu morao davati vlastita pojašnjenja. Takva recepcija jednog skoro potpuno nepoznatog pjesništva – bez obzira koliko je ono, kako smo upravo vidjeli, duboko ukorijenjeno u našoj nacionalnoj tradiciji – ne treba da čudi: sufijsko pjesništvo je “jedna od najzakučastijih literarnih i filozofskih tema svih vremena” i “najkosmopolitskiji tip pjesništva” (M. Šerif).⁵ Mada ja, ustvari, od straha, i nisam upotrebljavao one najzakučastije metafore, oksimorone i antiteze iz sufizma koji se mogu shvatiti tek nekom “izvrnutom” logikom, paradoksom i sl. Pa ipak mi se čini da samo nekoliko objašnjenih sufijskih metafora u bitnom rješava problem: Draga je Allah, dželle šanuhu; demiri su zastori na putu do Njega; solufi su javni svijet; zaruke od Drage su šerijatski propisi itd., o čemu će biti riječi u Tumaču koji smo donijeli na kraju ove knjige.

Većina ovih ilahija i kasida izvode se uz muziku ili bez nje na javnim skupovima. Neki muzikolozi sačinili su notne zapise mnogih njihovih ilahija i kasida.

Što se tiče šerijatskog (ne)opravdanja upotrebe muzičkih instrumenata uz njih, ovdje ne bih trošio puno riječi. Muzika uz ilahije i kaside općenito pa i uz one koje ja pišem zasigurno ne vodi u haram; ma na kojem nivou bila, ona oplemenjuje ljude, ona ih poziva višem svijetu i budi najljepša osjećanja. Svaki čovjek ne mora voljeti muziku, ne mora uživati u njoj, ali niko nema pravo proglašavati haramom ono što vrhovni Zakonodavac nije proglasio haramom u Svojoj veličanstvenoj Knjizi. Hadisi koje neučeni pojedinci citiraju napadajući muziku uz ilahije i kaside – istrgnuti su iz konteksta ili je njihova krajnja svrha radi koje ih je izgovarao Božiji Miljenik, sallallahu alejhi we selleme, pogrešno shvaćena ili namjerno iskrivljena. Nepobitno se može dokazati da je Muhammed, sallallahu alejhi we selleme, dozvolio da se muslimani

provesele i da, na svojim veseljima, upotrebljavaju muzičke instrumente.⁶ Mislim da o vrsti tih instrumenata treba da se razgovara. Meni se čini da instrumenti koje dozvoljava islam i koji su zaživjeli u raskošnoj islamskoj kulturi od mašri-ka do magriba pripadaju onim žičanim instrumentima i da ta vrsta instrumenata, za razliku od onih duhačkih, budi profinjena osjećanja. Zabranjivati tu muslimansku vokalnu i instrumentalnu kreaciju, proširivati *avret*, proizvoljno, čak i na ženski glas koji spominje Allaha, dželle šanuhu, sav islam vidjeti samo u zabranama i narednjima (pored njegova nenadmašnog slobodarskog stava da je dopušteno sve što nije zabranjeno) – meni liči na “muslimansku” kulturnu revoluciju poput one kineske – koja bi, ako ćemo dosljedno primijeniti ove neučene i fanatične stavove o muzici, mogla da se izvede i u svim drugim oblastima ljudske kreacije pa da poruši sve one prelijepše arhitektonske lukove podžamijama i drugim objektima, i da uništi svu dekoraciju po džamijskim zidovima, i sve levhe, i sve arabeske, i svaku šaru na muslimanskoj odjeći, i svaki osmijeh na muslimanskom licu, i da iskasapi svaki stih i uguši svaku filozofijsku misao... - svu ljepotu koju je muslimanski genij istočio iz sebe u slavu Allaha, dželle šanuhu, i Njegova Poslanika, sallallahu ‘alejhi we selleme. Ne znam ko ima pravo da to čini lijepoj i upotpunjenoj, savršenoj Allahovoj vjeri!

No, bolje da rasprave o tome zasad ostavimo postrani, za neke druge prilike... (Uh, sveg’ me huja obuzima!) Pa ipak, muslimani koji se u ovom pogledu razlikuju od mene – ostaju moja braća i sestre. Šta ako se razlikujemo u jednoj mešeli? Nije o glavu!

Oni koji recitiraju ili izvode ove ilahije i kaside, ili kad ih emitiraju sa nosača zvuka, upravo zbog “zakučastosti” i višesmislenih njihovih značenja, morali bi da budu jako pažljivi u njihovom odabiru. Zaista ne priliči da se u džamijama, na njihovim otvorenjima, prilikom ispraćaja hadžija i sl., u eter pušta, recimo, “Ismihan”, ili “Ašiče, gdje si?”, ili “Draga moja Džemila” i ilahije slične sadržine. One su dvosmislene, a slušaoci, pri prvom prijemu, uvijek pomisle da je u njima riječ o nekoj – istina, muslimanskoj – ovozemaljskoj zaljubljenosti. Nisu svi muslimani sufije!

Neobično me raduje što se, iz dana u dan, javlja sve više naših pjesnika koji pišu ilahije i kaside. U ovom divanu oni će naći mnogo formi tih dragih pjesama, mnogo pjesničkih rješenja, snalaženja, uspona i padova, mnogo guste metaforike, ali i onih najprozirnijih, jednostavnih stihova... Stabla su davno posječena; mi možemo samo rezati građu!

“Ashabi moji, skupino draga, želim vam svima sreću!” (hadis).

Sarajevo, na Lejle-i rega'ib 1424., 28. sept. 2003.g.

m

Bilješke

- ¹ Oba ova hadisa navode se u svim klasičnim tefsirima na početku spomenutog ajeta o pjesnicima. Prvi prenose Ahmed i Ebu Davud od Ibn'Abbasa, a drugi, u kome se Poslanik obraća pjesniku Hassanu ibn Thabitu, prenio je Ka'b ibn Malik. V. *Et-Tefsirul-munir...* Zuhajlija.
- ² V. npr. predgovor Lamije Hadžiosmanović i Emine Memije njihovoj antologiji (?) *Poezija Bošnjaka na orijentalnim jezicima*, Preporod, Sarajevo, 1995; Muhsin Rizvić, “Pojavni okviri i unutarnje osobenosti alhamijado literature,” u *Zborniku alhamijado književnosti*, odabrao i priredio dr. Muhammed Huković, Preporod, Sarajevo, 1997., gdje je data i opširna literatura o *divanskoj* književnosti na bosanskoj jeziku. Godine 2002. na Filozofskom fakultetu u Sarajevu pjesnik Zilhad Ključanin odbranio je doktorsku disertaciju o pobožnoj književnosti Bošnjaka.
- ³ Ovdje bih posebno istakao ogled Mustafe Imamovića *Neki pogledi na razvitak muslimanske književnosti*, Bošnjačka književnost u književnoj kritici, I, 21, Sarajevo, 1998.
- ⁴ Šire o tome v. u: Džemal Čehajić, “Fevzi Mostarac – Život i djelo”, predgovor *Bulbulistanu* Fevzije Mostarca, Sarajevo, 2003., II izd.
- ⁵ V. u: Nerkez Smailagić, *Klasična kultura islama*, Zagreb, 1976., II, 386-390.
- ⁶ V. npr. Jusuf al-Qaradawi, *Halal i haram u islamu* (poglavlje “Pjevanje i muzika”), Sarajevo, 1997.

Summary

IN THE GLORY OF THE POETRY ON THE SUBLIME LOVE

Dr. Džemaludin Latić

The author writes about the last of the Bosniac poets from the 20th century who wrote about the love for Allah s.w.t. and his last Prophet s.a.w.s. These poets also wrote divan poetry in the Arabic language. The author, famous religious poet himself, writes a commentary on this forgotten poetry before publishing his own divan, ilahija and kasida. He is considered as an heir to Junus Emre and Jalaluddin Rumi, the poets who glorified the true love for Allah s.w.t.

موجز

تمجيد شعر الحب السامي

د. جمال الدين لاتيتش

في هذا المقال يتحدث الكاتب عن آخر شعراء القرن العشرين الذين كانوا ينظمون الأشعار باللغة البوسنية وتحدثون فيها عن حب الله عز وجل وحب رسوله صلى الله عليه وسلم، حتى أن بعضهم نظم دواوين الشعر باللغة العربية. وقبيل إصدار ديوان قصائد الحب الإلهي والمديح النبوي، يقدم هذا الشاعر المعروف بشعره الديني نوعاً من الشرح لهذا النمط المنسي من الشعر. ويعتبر هذا الشاعر خليفة للشاعرين يونس امرأة وجلال الدين الرومي، اللذين عظموا الحب الحقيقي لله عز وجل.